

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ТЕХНОЛОГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО: ВІД ROLLS-ROYCE MERLIN ДО СУЧАСНИХ ПРОГРАМ BOEING

АНДРЕЙКІВ Андрій Іванович - кандидат юридичних наук, докторант
Державного університету «Київський авіаційний інститут»

ORCID: 0009-0007-0595-7062

УДК 341.1; 341.6

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.43>

Дослідження присвячене аналізу міжнародно-правових механізмів регулювання технологічного співробітництва між державами та приватними суб'єктами в умовах міжнародного збройного конфлікту. На прикладі військово-технічного партнерства між Сполученими Штатами Америки та Великою Британією у період Другої світової війни, зокрема передачі технологій виробництва авіаційних двигунів Rolls-Royce Merlin американській компанії Packard, обґрунтовується концепція тривірневої системи правового регулювання міжнародних відносин.

Зокрема, перший рівень міжнародно-правової визначеності співпраці та співробітництва охоплював публічно-правові механізми державних інституцій, включаючи міжнародні угоди, політичні домовленості та державні фінансові інструменти, що забезпечують координацію державної політики, безпеку передачі технологій та формування загальної правової архітектури співробітництва. Другий рівень був сформований як приватно-договірний чи корпоративно-договірний (операційний) і базувався на інструментах міжнародного приватного права та контрактного регулювання, зокрема ліцензійних угодах, що визначають умови передачі технологій, використання «know-how» та захист прав інтелектуальної власності. Третій рівень це чисто техніко-юридичні інструменти (імплементаційний рівень), що забезпечував практичну реалізацію домовленостей через адаптацію технічних стандартів, виробничих процесів та механізмів контролю якості

в умовах транснаціонального військового виробництва.

У статті доводиться, що ефективність військово-промислового співробітництва забезпечувалась саме інтеграцією міжнародно-правових публічних і приватно-правових інструментів у межах єдиної багаторівневої системи регулювання. Особлива увага приділяється ролі права інтелектуальної власності як ключового елементу балансування між інтересами державної безпеки та приватної економічної вигоди. Зроблено висновок, що сформована модель є прототипом сучасних механізмів державно-приватного партнерства у міжнародному праві та може бути використана при розробці правової архітектури міжнародної фінансової та технологічної допомоги у процесах післявоєнної відбудови.

Ключові слова: державно-приватне партнерство; передача технологій; інтелектуальна власність; ліцензійне виробництво; військово-технічне співробітництво.

Постановка проблеми

З початком повномасштабної агресії у 2022 році відбулося суттєве переосмислення як внутрішніх потреб оборонного сектору, так і підходів до міжнародної військово-технічної співпраці, оскільки інтенсивність бойових дій і масштаби використання військових ресурсів виявили обмеженість традиційних моделей, орієнтованих переважно на експорт або окремі форми ліцензійного виробництва. Посилення рівня міжнародного військового співробітництва й отриман-

ня значних обсягів озброєння від союзників потребує не лише належного правового регулювання передачі матеріальних ресурсів, але й комплексного врегулювання трансферу технологій, знань та навичок експлуатації, що, у свою чергу, зумовлює необхідність формування нової багаторівневої моделі міжнародної взаємодії. Дана співпраця повинна інтегрувати інструменти міжнародного публічного та приватного права з механізмами державно-приватного партнерства й враховувати перехід до спільного виробництва, транснаціональних виробничих ланцюгів і скоординованої оборонно-промислової екосистеми які регулюються нормами міжнародного договірною та звичаєвого права.

Стан дослідження

У національній правовій науці питання військово-технічного співробітництва, державно-приватного партнерства та розвитку оборонно-промислового комплексу досліджували Р. Терлецький, О. Джус, В. Бегма, Ю. Шимов, І. Фанін, П. Скурський, А. Шевцов, Р. Боднарчук, В. Горбулін, О. Свергунов та О. Кутувий. У їхніх працях аналізуються правові засади міжнародного військово-технічного співробітництва України, механізми ліцензійного виробництва та трансферу технологій, офсетні інструменти, питання захисту прав інтелектуальної власності, а також інституційні моделі взаємодії держави і приватного сектору в оборонній сфері. Теоретичні та прикладні аспекти правового регулювання обігу озброєнь, імплементації міжнародних договорів і ролі міжнародних інституцій досліджували іноземні вчені, як С. Г. Джонс (S.G. Jones), Р. Маккейб (R. McCabe) та А. Палмер (A. Palmer), Е. Клапгем (Clapham), С. Кейсі-Маслен (Casey-Maslen), С. Паркер (Parker), М. Бромлі (Bromley) та П. Голтом (Holtom). Вплив нових військових технологій на трансформацію права збройних конфліктів і операційного права аналізували М. Н. Шмітт (Michael N. Schmitt), Н. Мельцер (Nils Melzer), Р. Лійвоья (Rain Liivoja) та Я. Шерешевський (Yahli Shereshevsky). У їх працях розкриваються питання міжнародного контролю над озброєннями, прозорості та підзвітності держав, розвитку правових режимів передачі технологій, а також взаємозв'язку між

технологічними інноваціями та еволюцією міжнародно-правових норм. Водночас наявні дослідження здебільшого зосереджені на окремих аспектах зазначеної проблематики, що зумовлює необхідність формування комплексного міжнародно-правового підходу до багаторівневого регулювання військово-технологічного партнерства.

Метою статті є дослідження трирівневої системи міжнародно-правового регулювання приватно-державного партнерства у сфері військово-технічного співробітництва на прикладі взаємодії США та Великої Британії в роки Другої світової війни й правової визначеності поєднання міждержавних угод із військового співробітництва, корпоративними ліцензійними угодами та технічними стандартами для забезпечення оборонних потреб і захисту інтелектуальної власності в умовах збройних конфліктів.

Виклад основного матеріалу

Пасажири авіарейсів можуть звернути увагу під час посадки в літак на логотип британської компанії Rolls-Royce, розміщений на двигунах літаків американської компанії Boeing. Водночас небагато хто усвідомлює, що сучасна трансатлантична співпраця між цими компаніями, яка сьогодні має переважно цивільне застосування, бере свій початок у спільній боротьбі проти нацизму під час Другої світової війни. Саме в умовах воєнного часу було закладено основу довгострокового технологічного партнерства між Сполученими Штатами Америки та Великою Британією, яке згодом трансформувалося у складну систему міжнародного політичного, військового, промислового та правового співробітництва. Протягом незалежності Україна здобула значний досвід у сфері міжнародної співпраці з виробництва та експорту озброєнь і військової техніки. Водночас слід визнати, що основні підходи до такої співпраці сформувалися ще за часів радянського військово-промислового комплексу та були інтегровані у сучасну практику функціонування на глобальних ринках озброєнь.

Проте ці підходи – як у регуляторному, так і у технологічному вимірах – не повною мірою відповідають інтересам бізнесу та не

забезпечують ефективного виконання державою завдань у сфері оборони. Згідно з даними Stockholm International Peace Research Institute, у довоєнний період Україна стабільно входила до числа провідних експортерів озброєнь у світі, займаючи позиції у першій або другій десятці глобального рейтингу залежно від періоду та методології оцінки [1, с. 5; 2, с. 6–7]. Це свідчить про наявність сформованого промислового, технологічного та інституційного потенціалу у сфері оборонної промисловості.

Водночас з початком повномасштабної агресії проти України у 2022 році, за даними Center for Strategic and International Studies та відкритих даних НАТО, відбулося радикальне трансформування як внутрішніх потреб оборонного сектору, так і зовнішніх моделей міжнародної співпраці у сфері військово-технічного забезпечення [2, с. 1–3]. Інтенсивне використання військових ресурсів, зокрема артилерійських боєприпасів, за оцінками міжнародних аналітичних центрів у певні періоди досягало 40 000–60 000 снарядів на добу [3, с. 178–182]. Такий рівень споживання суттєво перевищує виробничі можливості навіть розвинених оборонних економік у мирний час і створює безпрецедентний тиск на систему забезпечення.

У довоєнний період дослідники визначали військово-технічне співробітництво як ключовий напрям міжнародного військового партнерства, що охоплює трансфер озброєнь, технологій, а також спільні науково-дослідні та виробничі процеси. Зокрема, О. Джус і Р. Терлецький підкресливали, що міжнародні передачі продукції військового призначення є складовою сучасних міжнародних відносин і безпосередньо пов'язані з реалізацією суверенного права держав на забезпечення власної оборони. Водночас військово-технічне співробітництво виступає важливим інструментом зовнішньополітичної діяльності держави, поєднуючи політичні, економічні та безпекові інтереси в межах міжнародного правового регулювання [4, с. 120–125; 5, с. 11–117]. У цьому контексті сучасна практика ведення збройних конфліктів підтверджує, що трансформація військово-технічного співробітництва пов'язана з переходом до моделей війни виснаження,

які вимагають не лише постійного матеріально-технічного забезпечення, але й високого рівня інноваційності та адаптивності.

Як зазначають С. Г. Джонс (S. G. Jones), Р. Маккейб (R. McCabe) та А. Палмер (A. Palmer), війна Росії проти України набула характеру позиційного протистояння з інтенсивним використанням артилерії, значними втратами та обмеженою динамікою фронту (“War of Attrition”), що підвищує роль технологічних рішень у забезпеченні військової ефективності [6].

Модель переходу від традиційного імпорту озброєнь до створення спільних виробничих потужностей, інтегрованих ланцюгів постачання та транснаціональних оборонних екосистем постає як наукова і практична проблема формування цілісної міжнародно-правової моделі регулювання багаторівневої взаємодії держав і приватних суб'єктів у сфері військово-технічного співробітництва. Саме це зумовлює необхідність звернення до історичних прецедентів, зокрема до досвіду англо-американського технологічного партнерства під час Другої світової війни, та їх адаптації до сучасних умов. Міжнародне технологічне партнерство у сфері авіаційної промисловості є показовим прикладом координації державних і приватних суб'єктів через правові механізми. У 1940 році було досягнуто домовленості між Rolls-Royce та Packard Motor Car Company щодо ліцензійного виробництва двигунів Merlin, що дозволило суттєво розширити виробничі можливості за межами Великої Британії [7]. Організація такого виробництва вимагала глибокої технічної координації, стандартизації процесів та передачі значного обсягу інженерних знань, що фактично сформувало одну з перших моделей міжнародного технологічного партнерства у сфері оборони [8].

Слід зазначити, що Закон про надзвичайні повноваження в галузі оборони 1939 року (Emergency Powers (Defence) Act 1939), прийнятий Парламентом Великої Британії 24 серпня 1939 року та схвалений Королем того ж дня, став ключовим нормативно-правовим актом, який запровадив режим надзвичайних повноважень у період Другої світової війни [14, с. 62]. Закон уповноважив уряд видавати підзаконні акти (Defence Regulations),

що забезпечували контроль над економікою, виробництвом та стратегічними ресурсами, включаючи технології військового призначення, тим самим формуючи правову основу для централізованого управління оборонною промисловістю. Формально залишаючись приватною компанією, Rolls-Royce підпадала під дію *Defence Regulations*. Уряд отримав право реквізиції майна, контролю виробничих планів та, що найважливіше, розпорядження інтелектуальною власністю. Передача технологій до США супроводжувалася врегулюванням питань інтелектуальної власності через ліцензійні угоди, які визначали обмеження передачі інформації, права на модифікації, урядові гарантії та режими конфіденційності виробничих даних. Британський уряд сприяв передачі технології виробництва двигунів Rolls-Royce Merlin американській компанії Packard, що забезпечило їх масове виробництво для потреб союзників. Виробництво в межах Великої Британії було обмежене через дефіцит ресурсів і постійні атаки німецької авіації на промислові об'єкти.

Додатковим підтвердженням міжкурядового характеру передачі технологій є офіційні заяви представників уряду США. Зокрема, у виступі Міністра фінансів США Г. Моргантау зазначалося, що передача прав на виробництво двигунів *Rolls-Royce* здійснювалася як міжкурядова транзакція, а сам двигун розглядався як власність британського уряду, а не виключно приватної компанії. Як підкреслювалося, “it was an intergovernmental transaction”, а відповідні права на виробництво були отримані урядом США у взаємодії з британською стороною через дипломатичні та адміністративні механізми [13, с. 8].

Такий підхід свідчить про те, що у воєнний період право інтелектуальної власності набувало публічно-правового виміру, а передача технологій здійснювалася не лише на основі контрактів, але і через політичні рішення, що формували обов'язки держав у межах союзницьких відносин. Питання військової співпраці між Великою Британією та США активно обговорювалися у британському парламенті. Дискусія охоплювала не лише технічні аспекти, але й забезпечення юридичної визначеності майбутніх відносин. Як зазначено у стенограмі Палати лордів від

23 квітня 1941 року, співпраця передбачала інтеграцію технологій, навчання персоналу та адаптацію виробництва [7, vol. 119, 55–75].

Водночас ключовим викликом було поєднання міжнародно-публічних та приватно-правових механізмів регулювання, особливо у питаннях інтелектуальної власності [7, vol. 119, 91–92]. Трансфер технологій не здійснювався шляхом примусового вилучення майна, а базувався на поєднанні державного контролю та договірних відносин. У межах вже зазначеного Закону про надзвичайні повноваження британський уряд фактично перебрав на себе функції розпорядника інтелектуальної власності Rolls-Royce. Саме держава, уособлена Міністерством авіаційної промисловості (MAP), а не рада директорів компанії, виступала суб'єктом міжнародного трансферу технологій. Уряд Британії одноосібно санкціонував передачу секретних креслень двигуна Merlin до США та визначив жорсткі умови ліцензування для заводу Packard у Детройті. Ключовим аспектом угоди був принцип «fairness» (справедливості), згідно з яким уряд Британії мав пряме право на частку вироблених у США двигунів для оснащення власних бомбардувальників Lancaster.

Таким чином, відбулася трансформація приватного активу у стратегічний ресурс: Rolls-Royce діяла в режимі директивного управління, де право розпорядження технологіями повністю належало державі. У межах Emergency Powers (Defence), Велика Британія контролювала діяльність компаній, однак компанія Rolls-Royce зберігала права на інтелектуальну власність, тоді як виробництво у США здійснювалося на основі ліцензійної моделі [8; 9; 11]. Ця модель функціонувала в рамках ширшої міжкурядової координації, зокрема механізмів Lend-Lease Act 1941, що створили правову основу для передачі технологій союзникам [10; 12]. Вона поєднувала норми міжнародного публічного та приватного права, забезпечуючи масштабування виробництва без відчуження прав інтелектуальної власності. У США компанією Packard було виготовлено понад 55 000 двигунів Merlin, а загальний обсяг виробництва у Великій Британії та США перевищив 168 000 одиниць.

Аналіз чинного законодавства України у сфері регулювання міжнародного військово-технічного співробітництва, зокрема положень Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року та введеної в дію Указом Президента України №121/2021, а також законів України «Про оборонні закупівлі» від 17 липня 2020 року №808-IX [15], «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 року №2404-VI 16] та «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року №922-VIII [17] вказує на необхідність його невідкладного вдосконалення. Зокрема, існуюча модель правового регулювання не забезпечує належного рівня оперативності, гнучкості та інтегрованості механізмів взаємодії держави та приватного сектору в умовах збройного конфлікту. У цьому контексті доцільним є врахування історичного міжнародного досвіду військово-технічного співробітництва Сполучених Штатів Америки та Великої Британії під час Другої світової війни, який ґрунтувався на швидких, ризикорієнтованих та ефективних управлінських рішеннях. Така модель передбачала комплексне поєднання передачі об'єктів інтелектуальної власності, залучення виробничих потужностей, технічної бази та забезпечення обміну кваліфікованими фахівцями, що дозволило досягти високого рівня координації міждержавних і корпоративних інтересів та ефективної реалізації оборонних програм.

Висновки

Міжурядові договори та контрактні механізми, сформовані під час Другої світової війни, створили комплексну правову основу для трансферу технологій. Ліцензійне виробництво, реалізоване компанією Packard, забезпечило критично важливі поставки двигунів Rolls-Royce Merlin для союзників. Ефективність цієї моделі була досягнута завдяки інтеграції публічно-правових і приватно-правових механізмів у межах єдиної системи регулювання, що забезпечувала баланс між інтересами держави та правами приватних суб'єктів.

Отже, історичний досвід трансферу технологій у період Другої світової війни формує концептуальну основу сучасних моделей

державно-приватного партнерства та міжнародної співпраці у сфері оборонної промисловості, зокрема в контексті післявоєнної відбудови.

Література

1. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), Trends in International Arms Transfers 2022, 2023.

2. Jones S. G. Russia's Grinding War in Ukraine. CSIS, 2026. <https://www.csis.org/analysis/russias-grinding-war-ukraine>

3. Markov, Dilyan. 2024. "Use of Artillery Fire Support Assets in the Attrition Approach in the Russia-Ukraine Conflict." Environment. Technology. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference 4: 178–182. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol4.8208>

4. Джус О. А. Військово-технічне співробітництво як визначальний напрямок міжнародного військового партнерства. Політичне життя. 2018. № 1. С. 120–125. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.1.20

1. Терлецький Р. М. Правові аспекти регулювання військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. Юридична наука. 2013. № 7. С. 111–117.

2. Jones S. G., McCabe R., Palmer A. Ukrainian Innovation in a War of Attrition. CSIS, 27 February 2023. URL: <https://www.csis.org/analysis/ukrainian-innovation-war-attrition>

3. UK Parliament, House of Lords Debates (Hansard), Production and Acquisition of Aircraft, 23 April 1941, vol 119, cc55–75. URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1941/apr/23/production-and-acquisition-of-aircraft>

4. Connolly, J. On the Planning of British Aircraft Production for Second World War. Royal Aeronautical Society, 2018. URL: https://www.aerosociety.com/media/10277/on-the-planning-of-british-aircraft-production-for-second-world-war-and-reference-to-james-connolly_2018-09.pdf

5. Wilson, Gordon A. A. Merlin: The Engine that Won the Second World War. Shrewsbury: Airlife Publishing, 1999.

6. Lend-Lease Act, 1941. U.S. National Archives. <https://www.archives.gov/milestone-documents/lend-lease-act>

SUMMARY

The research examines the international legal mechanisms governing technological cooperation between states and private actors in the context of international armed conflict. Using the case of military-technical partnership between the United States and the United Kingdom during World War II—particularly the transfer of aircraft engine production technology for the Rolls-Royce Merlin to the American company Packard—the article substantiates the concept of a three-level system of legal regulation of international relations.

In particular, the first level of international legal coordination of cooperation encompasses public law mechanisms of state institutions, including international agreements, political arrangements, and state financial instruments that ensure the coordination of state policies, the secure transfer of technologies, and the formation of a comprehensive legal architecture of cooperation. The second level is structured as a private contractual, or corporate-contractual (operational), level and is grounded in instruments of private international law and contractual regulation, particularly licensing agreements that define the terms of

technology transfer, the use of know-how, and the protection of intellectual property rights. The third level consists of technical and legal instruments (implementation level), ensuring the practical execution of agreements through the adaptation of technical standards, production processes, and quality control mechanisms within transnational military production systems.

The article demonstrates that the effectiveness of military-industrial cooperation was achieved through the integration of public international law and private law instruments within a unified multi-level regulatory framework. Particular attention is paid to the role of intellectual property law as a key element in balancing state security interests and private economic incentives. It is concluded that this model constitutes a prototype of modern public-private partnership mechanisms in international law and may serve as a foundation for developing legal frameworks governing international financial and technological assistance in post-war reconstruction processes.

Keywords: public-private partnership; technology transfer; intellectual property; licensed production; military-technical cooperation.

7. War Production Board. Alphabetical Listing of Major War Supply Contracts (1943). Library of Congress. URL: https://blogs.loc.gov/inside_adams/2013/03/wwii-detail-from-war-supply-contracts

8. Cambridge University Press. Aircraft Engines: A Proud Heritage and an Exciting Future. *Aeronautical Journal*, 2019. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/aeronautical-journal/article/aircraft-engines-a-proud-heritage-and-an-exciting-future/B12574DB33D2EBD8177B94782A51804B>

9. ADS Harvard. Aircraft Engines 1946. URL: <http://ui.adsabs.harvard.edu/abs/1946AEAT...18..218/abstract>

10. General Staff. Studies Overseas Supply in WWII. URL: https://www.generalstaff.org/WW2/Hist_UK/StudiesOverseasSupply.pdf

11. Springer. Aircraft Production and Technology Transfer in WWII. 2020. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-349-03908-1>

12. The New York Times. *Britain to Share in Plane Engines; Morgenthau Says as Matter of*

Fairness Part of Rolls-Royce Output Will Go to British. June 28, 1940, p. 8 URL: <https://www.nytimes.com/1940/06/28/archives/britain-to-share-in-plane-engines-morgenthau-says-as-matter-of.html#:~:text=%22It%20was%20an%20intergovernmental%20transaction%20and%20I,the%20aid%20of%20Ambassador%20Kennedy%2C%20he%20added>.

13. Emergency Powers (Defence) Act 1939 – official text URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/2-3/62/resources?utm_source=chatgpt.com

14. Про Стратегію воєнної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0022525-21>

15. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17 липня 2020 р. № 808-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/808-20>

16. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2404-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>